

"לבנון לייט": לקחי המבצע בעזה והמערכה הבאה מול חזבאללה

אמיר קוליק

מבצע "עופרת יצוקה" נגד החמאס בעזה נסך בצה"ל ובציבור הישראלי תחושת הצלחה, ומבחינה צבאית לפחות, נראה כי אכן היה כזה. בעת הלחימה הצליח צה"ל לצמצם מאוד את ירי הרקטות לעורף הישראלי, האבדות בנפש וברכוש היו מועטות יחסית; חיל האוויר הצליח לפגוע קשות בתשתיות חמאס ברצועה ואף לחסל פעילים בכירים בזרוע הצבאית והמדינית של הארגון; כוחות הקרקע התמודדו בהצלחה עם לחימה במרחב עירוני צפוף ורווי כוחות אויב; בעורף – שגרת החיים בדרום הארץ שובשה, אך רשויות השלטון המקומי המשיכו לתפקד, ושיתוף הפעולה בינו ובין הצבא היה טוב לאין ערוך מהמצב אשר שרר בצפון הארץ בעת מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006.

אמרת שפר ידועה גורסת כי לצבאות יש נטייה להילחם את המלחמה הבאה על פי לקחי המלחמה הקודמת. פעמים רבות יש בכך מן האמת. במבצע בעזה ניסה צה"ל, לעתים בהצלחה, ליישם כמה מלקחי מלחמת לבנון השנייה. מכת הפתיחה רבת-העצמה, הכניסה המהירה יחסית של כוחות הקרקע ואופן לחימתם, הגדרת המטרות הברורה למסגרות הלוחמות, גיוס המילואים וריענונם מיד עם ראשית המערכה, הלוגיסטיקה היעילה ועוד, היו כולם תוצאתו של תהליך הפקת הלקחים אשר נערך בצה"ל לאחר קיץ 2006. האיום עמו התמודד צה"ל בעזה דומה במהותו לאיום שמציב חזבאללה: ירי רקטות לעורף הישראלי ולחימה קרקעית אשר מטרתה עיכוב והסבת אבדות. לפיכך תוצאותיה של לחימת צה"ל בעזה עלולות להוביל למסקנה כי צה"ל מצא במידה רבה את התרופה לסוג זה של איומים.¹ בהתאם לכך סביר כי לקחי המבצע ישמשו את מפקדי הצבא לתכנון המערכה הבאה מול חזבאללה.

למאמר זה שתי מטרות מרכזיות: המטרה הראשונה – להזהיר מפני יצירת קשר ישיר בין הלחימה בעזה ולקחיה לבין לחימה עתידית בלבנון; המטרה השנייה –

אמיר קוליק הוא חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

לנתח אילו עקרונות ולקחים ברמה האופרטיבית בכל זאת אפשר ליישם בזירה הלבנונית, ואילו אינם רלוונטיים. ברור כי הפעילות הצבאית נובעת מתוך הגדרת אינטרסים ויעדים לאומיים ואסטרטגיים. אין הכוונה במאמר זה לעסוק באינטרסים אלה ובמידת הצלחתו של הצבא ליישם בעזה או בעתיד בלבנון. הנחת המוצא העומדת בבסיס הניתוח שלהלן היא כי בכל מבצע צבאי נגד מודל הלחימה שחמאס או חזבאללה מציבים תהיה תכלית הפעולה הצבאית, לכל הפחות, פגיעה ביכולות היריב, השגת הרתעה ויצירת תנאים להסדרה מדינית נוחה יותר.

מודל הלחימה של חזבאללה ויישום ברצועת עזה

חמאס ביקש לבנות את כוחו הצבאי על פי המודל שבנה חזבאללה בלבנון. במרכזו של מודל צבאי זה עומדת הנחת יסוד מרכזית הגורסת כי החברה הישראלית חלשה ואינה מסוגלת לשאת מערכה ממושכת ורבת-נפגעים.² על בסיס הנחה זו התפתחה תפיסת לחימה אשר תכליתה אינה הכרעתה הצבאית של ישראל אלא הפעלת לחץ על העורף האזרחי שלה. מטרה זו אמורה להיות מושגת באמצעות ירי רקטות למרכזי האוכלוסייה והסבת אבדות רבות ככל האפשר לכוחות הקרקע של צה"ל. על פי היגיון זה, גורם הזמן במלחמה פועל לרעת ישראל. ככל שתימשך המערכה זמן רב יותר וככל שיימשכו ירי הטילים והודעות על חיילים הרוגים, כן יגבר הלחץ הציבורי על ממשלת ישראל להפסיק את הלחימה.³

מימושם של עקרונות אלה התבצע באמצעות הקמתם של שני מערכי לחימה. הראשון מערך ארטילרי-רקטי אשר מטרתו לירות לתחומי ישראל מספר רב של רקטות ברציפות ולאורך זמן. כדי למנוע את השמדת המערך על ידי חיל האוויר של ישראל פרס חזבאללה מספר רב של קני שיגור על פני שטח גאוגרפי נרחב. בדרך זו הסיכוי לאתר את משגרי הרקטות לפני הירי פוחת בשל פיזור מאמצי האיסוף של צה"ל, ובמקביל נוכח מספרם הרב של המשגרים, השמדת אחדים מהם לאחר הירי אינה מפחיתה משמעותית את כמות האש לתחומי ישראל. כך לדוגמה בקיץ 2006 הצליח חיל האוויר לאתר ולהשמיד תוך כדי לחימה 33 משגרים (חמישים משגרים נוספים הושמדו במכת הפתיחה). לעומת זאת, כמות הרקטות אשר שוגרו לתחומי ישראל כמעט לא פחתה, ועמדה במוצא על כמאתיים רקטות.⁴ מערך הלחימה השני אשר הקים חזבאללה היה מערך הגנה קרקעי – המבוסס עמדות נט, מנהרות וזירות מטענים מוכנות מראש. מטרתם של כל אלה כפולה: לעכב את הכוחות הקרקעיים – "לקנות זמן" להמשך ירי הרקטות, ובה בעת, להסב אבדות רבות ככל האפשר לחיילי צה"ל. כפי שהתברר במלחמת לבנון השנייה ארגון מרחב הלחימה בדרך זו וניהול המערכה על פי עקרונות אלה, אכן הפחיתו במידה רבה את יתרונותיו של צה"ל ויצרו לחץ גדול על העורף הישראלי.

הצלחתו האופרטיבית של חזבאללה הביאה את חמאס לנסות וליישם מודל לחימה דומה גם ברצועת עזה. כאמור, המרכיב החשוב והמרכזי ביותר ב"מודל חזבאללה" הוא מערך הרקטות. ואכן, חלק ניכר ממאמצי הפיתוח של חמאס הוקדשו לשיפורו ולהרחבתו של מערך זה. רקטות הקסאם של חמאס פותחו בראשית האנתפאדה השנייה, ובשנת 2001 כבר החל הארגון לירות מעזה לעבר יישובים בתחומי ישראל. לאחר ההינתקות וביתר שאת לאחר שהשתלט על רצועת עזה ביוני 2007 הואץ תהליך בניין הכוח של חמאס. חופש הפעולה לו זכה הביא לשיפור מהיר במערך הקסאם. במוקד מאמצי הארגון עמד ניסיונו לצבור כמויות גדולות של רקטות במחסניו וכן להאריך את טווח האיום האפקטיבי של רקטות אלה. ואכן, חצי שנה לאחר תפיסת השלטון ברצועה, בדצמבר 2007, הצליח חמאס להתגבר על בעיה טכנולוגית אשר מנעה ממנו לאחסן את רקטות הקסאם פרקי זמן ממושכים.⁵ דבר זה אפשר לו לצבור כמות גדולה של רקטות במחסניו ולהגשים את מטרתו המרכזית של מערך האש במלחמה – ירי אינטנסיבי, רציף וממושך לעורף הישראלי.

בד בבד עם הגדלת מלאי הרקטות אשר ברשותו החל חמאס לעמול על הארכת טווח הפגיעה האפקטיבי שלהן. באמצעות ידע איראני הצליח חמאס להאריך את טווח הקסאם מקילומטרים אחדים ל-13 ק"מ, וכבר במחצית השנייה של שנת 2007 שוגרו לעבר העיר אשקלון רקטות משופרות שהשיגו טווח זה.⁶ בזמן פעל חמאס להבריח לרצועה רקטות גראד רגילות לטווח עשרים ק"מ ורקטות משופרות לטווח ארבעים ק"מ. הברחתן לרצועה אפשרה את הרחבת איום הרקטות לערים ישראליות נוספות דוגמת אשדוד ובאר שבע. פינוי ציר הגבול בין הרצועה למצרים על ידי ישראל בספטמבר 2005 הקל את הכנסתן של רקטות אלה לרצועה. כך עוד במרס 2006 נורתה רקטת גראד ראשונה לעבר העיר אשקלון. אמנם את הירי ביצע ארגון הג'האד האסלאמי, אך חמאס צבר מן השלב ההוא ואילך עשרות או מאות רקטות קטיושה במחסניו.⁷ את הרקטות תכנן לירות בשיטות שונות, אשר הועתקו אף הן מהדגם הלבנוני – קנים מוטמנים בקרקע, חוליות קטנות, ירי באמצעות "טיימרים" וכדומה. טכניקות אלה יושמו עוד לפני העימות, וככל הנראה הן אכן שיפרו את שרידותן של חוליות הירי בסבבי הלחימה השונים עם צה"ל.⁸

לצד שיפור מערך הרקטות שברשותו, ניסה חמאס ליישם תפיסת הגנה קרקעית על פי מודל חזבאללה, כלומר הסתמכות על כוח אדם מיומן המאורגן במתכונת צבאית ומתבסס על מערכי הגנה מוכנים מראש. כך, מיד לאחר השתלטות חמאס על רצועת עזה הוא מיסד את מנגנוניו הצבאיים והחל לקיים שגרה צבאית אשר כללה הכשרות, אימונים ופעילות ביטחון שוטפת. מסגרותיו הלוחמות אורגנו על פי היררכיה צבאית: מחלקות, פלוגות, גדודים וחטיבות. עד פתיחת מבצע "עופרת יצוקה" הספיק חמאס להקים שמונה חטיבות. אלה

אוישו בכוח אדם מיומן יחסית אשר יצא לאימונים באיראן או קיבל את הכשרתו מידי מדריכים שהוכשרו לשם כך במחנות איראניים. מערך ההגנה שהתבססו עליו לוחמי חמאס נועד לעכב, ובעיקר לגרום אבדות לכוחותיו הקרקעיים של צה"ל. כמו בדרום לבנון, הסתמך חמאס על מלכוד בתים וצירי כניסה, מנהרות תת-קרקעיות וכן ירי צלפים ונ"ט⁹, כמו שהסביר מפקד חטיבת הצנחנים, הרצי הלוי, בתום מבצע "עופרת יצוקה": "היו (שם) מנהרות, היו מטעני חבלה גדולים, היו מלכודות בדמות בובת איש חמאס, שמאחוריה מטען ופתח של מנהרה שמיועדת לחטיפת חייל. אפילו אני הופתעתי מכמות המטענים שחכתה לנו שם. רחובות שלמים מרושתים בחוטי תיל, שמחוברים למטענים... המטענים היו שם ממש בכל מקום, אפילו בתוך צלחות לוויין".¹⁰

התמודדות צה"ל עם "מודל חזבאללה" בעזה

מלבד סוגיות מוסריות, מדיניות ואחרות אשר עלו במבצע "עופרת יצוקה" ובסיומו, אפשר לומר כי צה"ל ומערכת השלטון המקומי התמודדו בהצלחה יחסית עם מלחמה ב"מודל חזבאללה". המטרות אשר ביקש חמאס להשיג באמצעות יישום מודל זה והדרכים להגשמתן נכשלו במידה רבה. ירי הרקטות, שבאמצעותו קיווה חמאס להתיש את העורף הישראלי ולהפעיל לחץ עקיף על ממשלת ישראל להפסיק את הלחימה, צומצם מאוד. הערכות המודיעין של ישראל לפני המבצע נקבו בממוצע שגיורים של מאה רקטות ליום. בפועל הצליח חמאס לירות בימים הראשונים ללחימה שישים רקטות בממוצע ליום, ובשלב האחרונים – כעשרים רקטות ליום.¹¹ יתרה מזו, הרשויות המקומיות בדרום אשר נמצאו תחת אש המשיכו לתפקד; הנזק הפיזי היה מועט יחסית, ובזכות הערכות מוקדמת של פיקוד העורף והיענות האוכלוסייה להנחיותיו היה גם שיעור הפגיעות בנפש קטן.¹² בה בעת, גם מערך ההגנה של החמאס, אשר היה אמור להסב אבידות כבדות לחיילי צה"ל, לא השיג את מטרותיו. צה"ל סיים את הלחימה עם עשרה חיילים הרוגים, ועזה הייתה רחוקה מלהיות "בית קברות לחיילים ישראלים", כמו שאיים אחד מדוברי חמאס.¹³ כך זכה המבצע עד ימיו האחרונים לגיטימציה ציבורית רחבה. סקר אשר נערך זמן קצר לפני סיום הלחימה העלה כי 78 אחוזים מהציבור סבורים כי המבצע בעזה מוצלח. ההכרזה על הפסקת האש אף התקבלה באכזבה ברחוב הישראלי, והביאה לשוויון בין אלה אשר סברו כי המבצע מוצלח ובין אלה אשר סברו להפך.¹⁴ בהתאם לכך גם לא הוגבל, מבחינה ציבורית, חופש ההחלטה של ממשלת ישראל ומרחב הלגיטימציה שפעל בו צה"ל.

את שני המרכיבים ההכרחיים להצלחת "מודל חזבאללה" – ירי הרקטות לתחומי ישראל ומערך ההגנה הקרקעי – נטרל צה"ל באמצעות כמה דרכים.

הדרך הראשונה – מכת הפתיחה. זו הפתיעה את חמאס בהיבטים רבים, ובראשם עיתוי הפעולה. התקיפה האווירית המסיבית התבצעה לאחר פעולה הונאה אשר הביאה את חמאס למסקנה כי ישראל תיאות בסופו של דבר לחדש את הפסקת האש בתנאים משופרים מבחינת הארגון. מלבד זה, הפתיע צה"ל בבחירת המטרות. עוד במטסים הראשונים הותקפו – לצד מטרות בעלות אופי צבאי ומשגרי רקטות – גם סמלי שלטון החמאס, מוסדותיו ומשרדיו השונים. נראה היה עוד כי גם עצמתה של מכת הפתיחה הפתיעה את בכירי חמאס.¹⁵ הדרך השנייה שבאמצעותה התמודד צה"ל עם "מודל חזבאללה" הייתה פעילות משולבת של "ציד משגרים" מהאוויר ותפיסת שטח. עוד לפני הפעולה הקרקעית רוכזו אמצעי איסוף ותקיפה רבים מעל הרצועה. אלה הצליחו לפגוע במערך הרקטות ולהפחית את מספר השיגורים. בה בעת, עם כניסת הכוחות הקרקעיים לרצועה ותפיסת שטחי שיגור בעיקר סביב העיר עזה פחת עוד יותר מרחב התמרון של יורי הרקטות, ובהתאם לכך פחתה גם כמות הנפילות בשטח ישראל.

כאמור, מערך ההגנה הקרקעי של חמאס הוכן בעוד מועד ונועד לגבות חיילי רבים ככל האפשר. עם אתגר זה התמודד צה"ל באמצעות הפעלת אש בעצמה גבוהה מהאוויר ומהקרקע. לדברי פרשן צבאי ישראלי, במבצע האחרון הופעלו עצמות אש שלא נראו מעולם בלחימה של צה"ל בתוך שטח עירוני. למח"טים ניתנה הרשאה לפגוע בכל בית החשוד כממולכד. כשפרצו לתוך בית לאהיה כל בית שני בממוצע "חטף" פגז. הפיקוד הצבאי הנחה להפעיל אש מסיבית.¹⁶ זו גם הייתה הסיבה, לדברי מפקד חטיבת הצנחנים, למיעוט האבדות בקרב חיילי צה"ל: "העוצמה הזו שנכנסו בה הורידה את רמת הנפגעים ...

העוצמה שהפעלנו בתקיפה לא נתנה להם להפעיל את הדברים שבהם הם היו מוכנים הכי חזק. אפילו הרעש של לפני הכניסה. כששומעים רעש כזה לא רוצים להיות האויב מהצד השני. זו הייתה הרעדה של כל השטח. מטוסי קרב, מסוקים, ארטילריה, טנקים. אני חושב שזה גם מה שהאויב הרגיש. הגענו אליהם מכיוונים לא צפויים ובעוצמה כזו שהמחבלים לא נשארו כדי להפעיל את המלכודות שהכינו לנו ... העוצמה שבה נכנסנו הבריחה אותם".¹⁷

מלבד כל אלה, נראה כי חלק ניכר מהמאמץ של ישראל כוון ליצירת הרתעה בצד הפלסטיני, ואולי אף בקרב סוריה וחזבאללה. בעקבות תקיפת מוסדות השלטון ברצועה ובשל ממדי ההרס שהשאיר צה"ל אחריו קשה להתחמק מהתחושה כי בפעולה בעזה יושמה, במודע או שלא

בשל ממדי ההרס
שהשאיר צה"ל אחריו
קשה להתחמק
מהתחושה כי בפעולה
בעזה יושמה מה שכינה
אלוף פיקוד הצפון גדי
איזנקוט "דוקטרינת
הדאחיה".

במודע, מה שכינה אלוף פיקוד הצפון גדי איזנקוט "דוקטרינת הדאחיה". על פי תפיסה זו, גרס איזנקוט כמה חודשים לפני הפעולה בעזה: "בכל כפר שממנו יירו לעבר ישראל, נפעיל כוח לא פרופורציונלי ונגרום שם נזק והרס אדירים. מבחינתנו, מדובר בבסיסים צבאיים".¹⁸ על פי היגיון זה, במקום להתמקד בציד משגרי רקטות, יש להתמקד ביצירת הרתעה באמצעות פגיעה קשה באזור שירו ממנו.¹⁹ לפי שעה, קשה לומר אם באמצעות דרך פעולה זו הצליחה ישראל "לחנך" את חמאס כפי שהצליחה "לחנך" את נצראללה, כפי שניסח זאת תום פרידמן.²⁰

לבנון מול רצועת עזה – ההשוואה המופרכת?

בציבור הישראלי, וככל הנראה גם בצה"ל, רואים במבצע בעזה "חוויה מתקנת לכישלון ולהשפלה שספג במלחמה בלבנון בקיץ 2006"²¹ או אף "גאולה מטראומת לבנון".²² גם אם אכן היה המבצע הצלחה צבאית, יש להתייחס להצלחה זו "בעירבון מוגבל", ובוודאי אין למהר ולהסיק כי צה"ל מצא את כל הפתרונות להתמודדות עם "מודל חזבאללה" או עם תפיסת לחימה דומה. יתרה מזו, התבשמות מהצלחת מבצע "עופרת יצוקה" עלולה לטמון בחובה את כישלון ההתמודדות הבאה עם חזבאללה או עם יריב אחר אשר יתבסס על אותם עקרונות. במבט לעומק נראה כי נקודת הדמיון המרכזית בין עזה ללבנון היא תפיסת הלחימה שניסו שני הארגונים – חמאס וחזבאללה – ליישם: התשת העורף הישראלי באמצעות ירי רקטות לצד עיכוב והסבת אבדות לכוחות הקרקע באמצעות מערך הגנה מתוכנן מראש. מלבד זה, אפשר גם להצביע על נסיבות פנימיות דומות – קיומם של גורמים פרו-מערביים המתנגדים לארגון הטרור. בזירה הפלסטינית – אבו מאזן ופת"ח, ובלבנון – מחנה 14 במרס בראשות סעד אל-חריירי. מלבד נקודות אלה, השונה בין שתי הזירות רב מן הדומה באופן אשר מעורר תהיות בנוגע לעצם היכולת להשוות ביניהן.

נתוני השטח: אזור מישורי לעומת אזור הררי ומיוער

ההבדל הבולט ביותר הוא בנתוני השטח. שטחה של רצועת עזה כ-365 קמ"ר, ואילו שטחה של לבנון יותר מעשרת אלפים. אזור הלחימה העיקרי – דרום לבנון – שטחו כ-600 קמ"ר. עם נוסף לכך גם את אזור בירות ומרחבי בקעת הלבנון, אשר גם בהם סביר כי תתנהל לחימה ברמה זו או אחרת, נקבל שטח לחימה של יותר מאלפיים קמ"ר. לכך משמעות רבה בעיקר בכל הנוגע ליכולתו של צה"ל לרכז משאבים מודיעיניים ומבצעיים ובכך להביא לידי ביטוי את יתרונותיו הטכנולוגיים. כך ברצועה נוכח שטחה המצומצם ניתן ליצור ריכוז משאבים גבוה, בלבנון מכתוב מרחב הלחימה הגדול – פיזור משאבים. מלבד גודל השטח, תוואי השטח שונה גם הוא. רצועת עזה מישורית וחולית, ואילו דרום לבנון הררית ובחלקה אף מיוערת. המשמעויות הצבאיות של מציאות זו רבות, ובראשן הגבלת יכולת התמרון

והתנועה. תוואי השטח בלבנון מכתוב כניסה ותנועה במספר מוגבל של צירי אורך ורוחב ידועים מראש, קיומם של מעברים הכרחיים ושטחים שאינם עבירים לרכב או לשריון. כל אלה מקלים על היערכות הכוח המגן ומקשים על הכוח התוקף. ברצועת עזה אמנם, השטח העירוני אינו נוח לתנועת כוחות גדולים ולתמרון, אך עד פאתי האזור הבנוי תוואי השטח הוא חולי ומישורי, ומאפשר תנועה מהירה ונוחה.

פער בניסיון המבצעי

מלבד תנאי השטח, בולט השוני בניסיון המבצעי של שני הארגונים – חמאס וחזבאללה. המערך הלוחם בחזבאללה ותיק ובעל ניסיון מבצעי עשיר. עד מלחמת לבנון הספיק הארגון לעבור שלושה סבבי לחימה עם צה"ל (1993, 1996, 2002). מרווחי הזמן בין פרקי הלחימה היו ארוכים ונתנו בידי חזבאללה די זמן כדי להפיק לקחים ולבחון אותם בסבב הלחימה הבא. לקחים אלה שימשו אבני דרך מרכזיות בתהליך בניין כוח מסודר אשר יישם הארגון בסיוע הדוק של איראן. במילים אחרות, בשנת 2009 עמדו מאחורי חזבאללה כ־16 שנים של בניין כוח סדור אשר התבסס על לקחים שהופקו בשדה הקרב. לעומת זאת, תהליך בניין הכוח בחמאס עלה על פסים צבאיים מסודרים רק מיוני 2007, לאחר תפיסת השלטון ברצועה. לפיכך, הזרוע הצבאית של הארגון הגיע למערכה "צעירה" ו"בוסרית" מבחינה מבצעית. אמנם היו באמתחתה שנים רבות של פעילות טרור נגד צה"ל ברצועה, אך אלה לא דמו כמובן לאתגרים אשר ניצבו מולה בעת מבצע "עופרת יצוקה". מבחינה זו ברור כי ביחס לחזבאללה, המערך הצבאי של חמאס עוד היה בחיתוליו בעת המבצע בעזה.

פער באיכות ובכמות

בהקשר זה אכן קשה להפריז בפערי היכולות בין חמאס ובין חזבאללה. כלל זה נכון לכל ההיבטים, ובעיקר למערך הרקטות – כמות הרקטות, המשגרים וכוח האדם המיומן. עם פתיחת מבצע "עופרת יצוקה" עמדו לרשות חמאס כמה עשרות רקטות לטווחים של ארבעים ק"מ. ברשות חזבאללה לעומת זאת, כך לדברי שר הביטחון אהוד ברק, כארבעים אלף רקטות מסוגים שונים, המכסות את מרבית שטחה של מדינת ישראל.²³ מערך ההגנה הקרקעי שהכינו שני הארגונים שונה גם הוא באיכותו ובכמות המשאבים העומדים לרשותו. בדרום לבנון הכין חזבאללה עשרות כפרים מבוצרים מאוישים בפעילים מיומנים יחסית וחמושים בכלי נשק חדישים. ברצועה לעומת זאת ביצר חמאס כמה שכונות וכפרים, בעיקר בשולי השטח העירוני. הלוחמים אשר איישו מתחמים אלה היו מיומנים ומצוידים הרבה פחות מעמיתיהם בלבנון.

העורף האסטרטגי: קשר רצוף לעומת קשר מקוטע ובעייתי

הבדל בולט נוסף וכמעט מכריע הוא העורף האסטרטגי אשר עומד לרשות שני הארגונים. חזבאללה נהנה מעורף לוגיסטי ומבצעי עמוק בדמות איראן וסוריה. אלה מעבירות לחזבאללה על בסיס שוטף, ובכלל זה בעת מלחמה, ידע וציוד לחימה דרך הגבול הפתוח בין סוריה ללבנון. בדרך זו גם יוצאים פעילי חזבאללה באופן קבוע לאימונים באיראן.²⁴ לקשר הרציף עם העורף האסטרטגי משמעויות רבות, פסיכולוגיות, ובעיקר צבאיות, בייחוד בנוגע לאיכות אמצעי הלחימה, ארגון הכוח הצבאי, מקצועיות הלוחמים ו"אורך הנשימה" הלוגיסטי. בניגוד לחזבאללה, הקשר של החמאס עם העורף האסטרטגי והלוגיסטי שלו – איראן, סוריה – מקוטע ובעייתי נוכח העדר קשר גיאוגרפי ישיר ונוכח פעילות הסיכול הישראלית והמצרית.

השוני בהקשר האסטרטגי בין רצועת עזה ללבנון

נקודת שוני חשובה נוספת המבדילה בין רצועת עזה ללבנון הינה ההקשר האסטרטגי והיחס של הקהילה הבין-לאומית לשלטון בשני אזורים אלה. המערב רואה בחמאס גורם בלתי לגיטימי, המהווה מכשול בפני תהליך השלום. לפיכך כל מטרה הקשורה בו "כשרה" לתקיפה. בהתאם נהנתה ישראל מיד חופשית בכל הנוגע לתקיפת מטרות בעזה. לעומת החמאס ממשלת לבנון היא גורם לגיטימי בעיני המערב. הבחירות הקרובות לפרלמנט הלבנוני, אשר ייערכו באביב 2009, עשויות אמנם להגביר את כוחו של המחנה הפרו-סורי, אולם בשל שיטת השלטון העדתית הנהוגה במדינה, הגורמים הפרו-מערביים ייוותרו גורם שלטון רלוונטי, ברמה זו או אחרת. סביר כי מדינות המערב ובראשן ארצות הברית וצרפת לא יעניקו לצה"ל יד חופשית בהרס תשתיות המדינה והשלטון. זאת ועוד, למדינות המערב אינטרסים כלכליים, תרבותיים ואחרים בלבנון. עובדה זו מנעה ממשלת ישראל לאשר תקיפת תשתיות לבנוניות במהלך קיץ 2006. נתון זה סביר שיישאר רלוונטי גם במערכה הבאה בלבנון.

לחימת צה"ל בעזה – מה להותיר מאחור ומה לקחת

מכל הנאמר עד כה עולה במידה רבה כי הלחימה בעזה ומבצע "עופרת יצוקה" היו לכל היותר "לבנון לייט" בתנאים בין-לאומיים נוחים. נוכח ההבדלים הרבים בין הזירות תהיה זו שגיאה חמורה לנסות ליישם באופן "עיוור" את עקרונות מבצע "עופרת יצוקה" במערכה הבאה מול חזבאללה. ההנחה כי מה שהצליח ברצועת עזה מול החמאס יצליח גם בלבנון סביר שתתברר כמוטעית. גודלו של מרחב הלחימה, והשוני באיכות כוחותיו של האויב יחייבו את צה"ל להשקיע כוחות גדולים הרבה יותר על פני שטח רחב יותר. מתוך הנחה סבירה כי רקטות ארוכות

טווח ניתנות לשיגור גם מאזורים מרוחקים דוגמת בקעת הלבנון, האתגר אשר מציב לצה"ל מערך הרקטות של חזבאללה גדול לאין שיעור מזה אשר הציב לו החמאס במבצע "עופרת יצוקה". לפיכך יישום "אסטרטגיית הכתישה"²⁵ או "דוקטרינת הדאחיה" בכל מקום בלבנון ממנו תשוגרנה רקטות, תהיה קשה ליישום, תוביל לפיזור המשאבים הישראליים ולתפוקה שולית פוחתת.

ביחס למימד הזמן במערכה הבאה מול חזבאללה, ההנחה כי לרשות ישראל יעמוד "שעון חול" מדיני דומה לזה אשר עמד לרשותה בעזה, אף היא עשויה להתברר כטעות. ממשלו של הנשיא אובמה שונה מהותית ממשלו של הנשיא בוש. הרוח החדשה אשר נושבת בושינגטון ביחס למזרח התיכון סביר כי תביא ללחצים מהירים להפסקת הלחימה. על לחצים אלה עשויה להשפיע גם תגובת מדינות ערב המתונות. תגובה זו עלולה להיות שונה מבעבר. מדינות אלה עשויות להסיק כי סבבי הלחימה של צה"ל מול ארגוני "ההתנגדות" בעזה ובלבנון נזקם רב מתועלתם – הם אינם מביאים לחיסול "ההתנגדות" ומנגד, מתסיסים את הרחוב הערבי ומציגים את משטריו כמשתפי פעולה עם ישראל והמערב. בהתאם לכך עשויות המדינות הערביות המתונות להגביר את לחצם על וושינגטון לקצר את משך המלחמה.

מדיניות תקיפת המטרות גם היא עשויה להיות שונה בשל ההבדל בין הלגיטימציה הבין-לאומית המוענקת לשלטון החמאס לבין זו הניתנת לממשלת לבנון. זאת בנוסף לנסיבות הבין-לאומיות החדשות שנוצרו עם כניסתו של הנשיא אובמה לתפקיד. בתנאים בין-לאומיים מעין אלה תתקל ישראל בקושי לתקוף מטרות תשתית אזוריות ושלטוניות בלבנון כפי שעשתה בעזה. באותה מידה גם פעולה קרקעית המכוונת לתפיסת שטח כדי לצמצם את כמות השיגורים כפי שביצע צה"ל ברצועה עלולה להיות לא אפקטיבית בלבנון בשל אזורי השיגור המרוחקים, בשל מערכי ההגנה הצפופים של חזבאללה ובשל האפשרות כי פרק הזמן אשר יעמוד לרשות ישראל יהיה קצר משמעותית. יישום "עקרונות עזה" במערכה הבאה בלבנון עשוי להפחית את כמות השיגורים, אולם בשל היקפי הירי הגדולים אותם צפוי חזבאללה לייצר הפחתה של שישים אחוזים בירי דוגמת זו שהושגה במבצע "עופרת יצוקה" עדיין תותיר את מרכזי האוכלוסייה בישראל תחת מטר יום-יומי של רקטות. מבחינה זו, דין 300 כדין שלושים. יתרה מזו, בהנחה כי נכון המידע שברשות חזבאללה אכן קיימים טילים המכסים את רוב שטחה של מדינת ישראל, שיתוק המרכז הפוליטי-כלכלי – אזור גוש דן – אפשרי גם באמצעות טילים אחדים ביום.

ובכל זאת, מה אפשר לקחת מהמבצע בעזה למערכה הבאה מול חזבאללה או יריבים אחרים הנלחמים על פי אותו מודל?

ניתן להתמודד בהצלחה עם "מודל חזבאללה"

הלקח הבסיסי – ואולי החשוב מכול – הוא ההבנה כי אפשר להצליח במלחמה נגד "מודל חזבאללה". לאחר מלחמת לבנון השנייה שררה בישראל, וככל הנראה גם בצה"ל, התחושה כי אין דרך יעילה להתמודד עם איום המשלב לחימה קרקעית וירי מסיבי לעורף הישראלי. המבצע בעזה, למרות התנאים השונים בין הזירות, הוכיח כי גם אם עדיין לא מצא צה"ל את הנוסחה המלאה להתמודדות עם "מודל חזבאללה", יש בידו "קצות חוט" לפתרון הבעיה. מלחמה נגד מודל זה, כמו שהמחיש המבצע בעזה "בזעיר אנפין" צריך לנהל בכמה רמות, כל אחת מהן מכוונת להשגת מטרה אחרת.

פתיחת מערכה בהפתעה ויצירת הלם

נראה כי אחד מגורמי המפתח להצלחה הוא גורם ההפתעה. כמו שנעשה לפני מבצע "עופרת יצוקה", יש להכין תוכנית הונאה אשר תיצור בקרב היריב הפתעה בסיסית. הפתעה זו צריכה להיות מנוצלת למכת פתיחה רבת-עצמה, אווירית או אחרת, אשר בעדיפות ראשונה תנטרל את בכירי ההנהגה המדינית והצבאית של חזבאללה וכן תפגע ביכולותיו האסטרטגיות.

הרמה האופרטיבית: שיבוש תכנית הקרב של היריב - מיקוד המאמץ הקרקעי

בשל גודלה של זירת המערכה בלבנון ופיזורו של האויב יש למקד את הפעילות הצה"לית לאזורים המשפיעים ביותר על היריב. אף שלעיתים חזבאללה מוצג כארגון מבוזר בו יש לכל מסגרת לוחמת חופש פעולה מלא, מלחמת לבנון השנייה הוכיחה אחרת. מחקר אותו ערכו חוקרים אמריקאים ואשר ניתח את לחימת הארגון בקיץ 2006 מסיק, כי חזבאללה נלחם כארגון צבאי מסודר יותר מאשר כארגון גרילה מבוזר. ההיאחזות בקרקע, ההיערכות בעמדות מוכנות מראש, ניהול קרבות מגע מטווח קרוב, ריכוז הכוחות, ניצול תנאי השטח לשם הסוואה, ניהול התקפות נגד מקומיות ועוד מוכיחים כולם כי לחימתו של חזבאללה קרובה יותר ללחימתו של צבא קונבנציונלי מאשר ללחימתו של ארגון טרור או גרילה. לענייננו חשובות במיוחד שלוש נקודות מפתח העולות מהמחקר: הראשונה – כי חזבאללה התנהל במלחמה באמצעות מערך פיקוד ושליטה היררכי ומסודר אשר קיבל החלטות בזמן אמת; השנייה – כי חזבאללה ארגן את מרחב הלחימה על פי היגיון ספציפי אשר מטרתו הייתה עיכוב כוחות צה"ל מהגעה לאזורי השיגור המרכזיים בדרום; והשלישית – משמעת האש אשר על פיה התנהל הארגון ואשר באמצעותה הצליח לתזמן מטחים רחבי היקף לתחומי ישראל וכן לסייע באש לכוחותיו.²⁶

אם אכן כך, פעולתה הקרקעית של ישראל צריכה להיות ממוקדת באזורים ספציפיים ותוך כדי הפעלת עוצמה קרקעית ואווירית גבוהה בסגנון "עופרת יצוקה". במקום תפיסת שטח ופגיעה ביריב, מטרות הפעולה צריכות להיות נטרול מהיר של מערך הפיקוד והשליטה והגעה לאזורי השיגור המרכזיים, מתוך הנחה כי מיטוט שרשרת הפיקוד בחזבאללה תביא עמה גם הפחתה משמעותית של הירי לתחומי ישראל. בהקשר זה צה"ל חייב לתת את הדעת לפעולה קרקעית בהיקף זה או אחר גם בעומק לבנון ולהיערך לה, בעיקר כדי לנטרל את הפיקוד הבכיר של חזבאללה וכן את יכולתו לירות רקטות ארוכות טווח לעבר גוש דן או מטרות אסטרטגיות אחרות בישראל.

הרמה האסטרטגית: חיזוק ההרתעה והארכת משך השיקום: פגיעה בתשתית הארגונית-אזרחית

אחת המטרות המרכזיות של צה"ל במערכה הבאה מול חזבאללה צריכה להיות יצירת הרתעה ופגיעה ביכולת השיקום של חזבאללה לאחר המלחמה. מטרה זו אפשר להשיג לא באמצעות פגיעה במוסדות השלטון ובמתקני תשתית אזרחיים כמו שנעשה במבצע "עופרת יצוקה" אלא באופן יעיל יותר ובמחיר בין-לאומי נמוך יותר, על ידי פגיעה בתשתית האזרחית והכלכלית של חזבאללה עצמו. למעשה תשתית זו היא נכס אסטרטגי של הארגון, אשר אמנם נפגע במלחמת לבנון השנייה, אך פגיעה זו הייתה רק תוצאת לוואי של תקיפת התשתית הצבאית. בהקשר זה המרכזים השיעיים הגדולים בדרום, בבקאע ובבירות צריכים להיות מטרה מרכזית. הכוונה בכך אינה לניהול מלחמת שמד נגד העדה השיעית אלא להשגת פגיעה קשה במנגנונים אשר באמצעותם מקיים חזבאללה את הקשר עם העדה ואשר באמצעותם מגייס את משאביה לטובתו. זאת בנוסף לפגיעה בתשתית הכלכלית העצמאית בלבנון.

כל ניסיון להסיק מסקנות מרחיקות לכת ממבצע "עופרת יצוקה" נגד חמאס בנוגע למערכה הבאה מול חזבאללה עלול להתברר כטעות מרה.

הרמה המדינית: קיצור משך המערכה באמצעות התרת הקשר בין הפעולה הצבאית לגיבוש מנגנון הסדרה²⁷

כאמור, ישראל חייבת לתת את הדעת כי ייתכן ובמערכה הבאה בלבנון ממד הזמן יהיה שונה לחלוטין, ואפשר כי לרשות הצבא יעמוד פרק זמן קצר הרבה יותר מזה אשר עמד לרשותו במלחמת לבנון השנייה, או בעת מבצע "עופרת יצוקה". לפיכך המערכה צריכה להיות מתוכננת בראש ובראשונה להשגת הישג מרבי בפרק זמן מינימלי, ולא להניח מראש כי מדובר בשבועות של לחימה. אחת הדרכים לקצר את משך הלחימה היא לקיים טרם היציאה למערכה את מקצת הפעילות

הדיפלומטית המכוונת למציאת מנגנון סיום. לרוב פעילות מעין זו מתחילה כמה ימים לאחר פרוץ המלחמה. הפסקת פעולות צה"ל תלויה במידה רבה בתוצאת המאמצים הדיפלומטיים, במקום בשיקולים אופרטיביים. בלבנון, עקרונותיה של הסדרה ברורים וניתן ללבנם עם הגורמים הרלוונטיים טרם המערכה. לא משנה מה תהיה תוצאת הלחימה, מנגנון הסיום יצטרך לכלול פיתרון לסגירה יעילה יותר של הגבול בין סוריה ללבנון, למניעת העברת אמצעי לחימה מאיראן, לסילוק נוכחות חזבאללה מהדרום ועוד. עקרונות אלה ואחרים, לצד הבנות כלליות בין השותפות העתידיות למנגנון ההסדרה, אפשר לגבש עוד טרם המערכה, ובכך להפוך את הפעילות הדיפלומטית הצפויה ליעילה ולחדה יותר. בדרך זו אפשר להפחית במידה רבה את התלות שבין השגת מנגנון הסדרה ובין משך הלחימה.

סיכום

נראה כי בעיקר מבחינה צבאית – אופרטיבית וטקטית – היה המבצע בעזה מוצלח. בה בעת, כל ניסיון להסיק מסקנות מרחיקות לכת ממבצע "עופרת יצוקה" נגד חמאס בנוגע למערכה הבאה מול חזבאללה עלול להתברר כטעות מרה. ההבדלים בין זירות הלחימה ובין הארגונים עצמם גדולים ומהותיים עד כי ברור שמה שנכון כאן עשוי להתברר כטעות שם. ליישום עיוור של עקרונות "עופרת יצוקה" ולהתבשמות מהצלחותיה עלולות להיות תוצאות חמורות הן על בניין הכוח והן על הפעלתו במערכה הבאה מול חזבאללה; ובכל זאת, אם יש משהו אשר אפשר וצריך ללמוד מהמבצע בעזה בנוגע ללבנון, הוא, כי ניתן להתמודד בהצלחה עם סוג האיום שמציב "מודל חזבאללה" וראוי בהקשר זה לשאוף לתכנון מערכה אשר תביא לניצחון חד וברור. בה בעת, יש לעשות זאת בחכמה תוך כיבוד היריב והבנת מגבלות הכוח הישראלי.

הערות

- 1 סנונית ראשונה לתהליך זה נמצאת אולי בשביעות הרצון הרבה השוררת, ככל הנראה, בקרב מפקדי הצבא הבכירים מהמבצע, ראו: אלכס פישמן, "לא כזה ביג דיל", **ידיעות אחרונות**, 30.1.2009.
- 2 מודל צבאי זה הוא חלק מתפיסה רחבה יותר המכונה "מקאוומה" (התנגדות). ראו: Ehud Yaari, "The Muqawama Doctrine", Jerusalem Report, November 13.11.2006
- 3 דוגמה לעקרונותיה של תפיסה זו אפשר למצוא בנאומו של נצראללה בראשית מבצע "עופרת יצוקה", **אל-מנאר**, 31.12.2009. להרחבה על יישומו של מודל זה במלחמת לבנון השנייה, ראו: אמיר קוליק, "חזבאללה מול צה"ל – הממד האופרטיבי", **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 3 (אוקטובר 2006), עמ' 24–27.
- 4 אלון בן דוד ויואב לימוד, "סדאם והקסאם", ynet, 17.4.2008; יוסי מלמן, "כך תיראה המלחמה הבאה", **הארץ**, 6.7.2008.
- 5 עמוס הראל, "חמאס שידרג את רקטות הקסאם, יכול לשגרן במספרים גדולים", **הארץ**, 7.12.2007. (להלן – חמאס שידרג)
- 6 אבי יששכר, עמוס הראל, "חמאס הבריח מאיראן לעזה מידע לשיפור טווח הרקטות", **הארץ**, 28.3.2008; חמאס שידרג; שירות הביטחון הכללי, חמאס – התעצמות ובניין כוח, 30.11.2008 – <http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/gaza-hamas-terror-report.aspx>
- 7 ארי שביט, ריאיון עם ראש אגף מודיעין, עמוס ידלון, **הארץ**, 16.5.2008; עמוס הראל ואבי יששכר, "מקורות ביטחון: הגדלת טווח הרקטות לא תביא למבצע רחב", **הארץ**, 4.1.2008; לסקירה מקיפה על אודות התפתחות מערך הרקטות ברצועת עזה ראו: מרכז המידע למודיעין וטרור, איום הרקטות מרצועת עזה – 2007–2005 – http://www.terrorism-info.org.il/malam_multimedia/Hebrew/heb_n/pdf/rocket_threat.pdf
- 8 עמוס הראל ואבי יששכר, "הקסאם עולה כיתה, נקווה שלא בבית ספרנו", **הארץ**, 2.9.2007; עמוס הראל, "חמאס שיפר את הרקטות ואת השימוש ב"טיימר", **הארץ**, 18.1.2008.
- 9 עמוס הראל ואבי יששכר, "כך מתכונן צבא החמאס למלחמה עם צה"ל", **הארץ**, 26.12.2008; שירות הביטחון הכללי, חמאס – התעצמות ובניין כוח, 30.11.2008 – <http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/gaza-hamas-terror-report.aspx>
- 10 ריאיון עם אל"ם הרצי הלוי, מפקד חטיבת הצנחנים, **ידיעות אחרונות**, 23.1.2009.
- 11 לנתונים על אודות כמויות הרקטות אשר שוגרו לישראל ראו: מרכז המידע למודיעין וטרור, מבצע "עופרת יצוקה" – עדכונים 15, 18 – [http://www.terrorism-info.org.il/](http://www.terrorism-info.org.il/HebSite/html/search.asp)
- 12 על היערכות העורף הישראלי בעת הלחימה ראו: מאיר אלרן, "החזית האזרחית במבצע עופרת יצוקה: סיכום ביניים" **מבט על**, גיליון 87, 5.1.2009.
- 13 *Aljazeera Magazine*, 5.1.2009
- 14 יוסי ורטור, "סקר 'הארץ': 78% מהציבור סבורים שהמבצע בעזה מוצלח", **הארץ**, 15.1.2009; סקר חדשות 10, 18.1.2009 – <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=610572>
- 15 על ההפתעה בקרב דרגי השטח ראו: חן קוטס-בר, "פלסטיין 'עלא כתפיי'", **מעריב**, 16.1.2009.
- 16 אלכס פישמן, "וינוגרד אתה משוחרר", **ידיעות אחרונות**, 23.1.2009.
- 17 ריאיון עם אל"ם הרצי הלוי, מפקד חטיבת הצנחנים, **ידיעות אחרונות**, 23.1.2009.
- 18 ריאיון עם האלוף גדי איזנקוט, מפקד פיקוד הצפון, **ידיעות אחרונות**, 3.10.2009.

- 19 עוד על תפיסה זו ראו: גבריאל סיבוני, "תפיסת המענה לאור מלחמת לבנון השנייה: מהלומה לא פרופורציונאלית", **מבט על**, 74, 1.10.2008.
- 20 Tomas L. Friedman, "This is not a Test", *New York Times*, 24.1.2009
- 21 עמוס הראל ואבי יששכרוף, "פוסט מורטם", **הארץ**, 23.1.2009.
- 22 ראו גם: עופר שלח, "מלחמה כבקשתך", **מעריב**, 16.1.2009.
- 23 הצהרת ברק בעת סיור בדרום, אתר וואלה, 7.8.2008, <http://euro.walla.co.il/?w=/21/1326281>
- השנייה ראו: אמיר קוליק, "חזבאללה והמלחמה הבאה", **עדכן אסטרטגי**, כרך 10, גיליון 3 (נובמבר 2007), עמ' 33-42.
- 24 אל-שרק אל-אווסט, 16.7.2006 מצוטט בתוך: רועי נחמיאס, *ynet*, 16.7.2006 – <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3276355,00.html>
- 25 מונח שהשתמשו בו עמוס הראל ואבי יששכרוף לתיאור לחימת צה"ל. ראו: "פוסט מורטם", **הארץ**, 23.1.2009.
- 26 Stephen Biddle and Jeffrey A. Friedman, *The 2006 Lebanon Campaign and the Future of Warfare Implication for Army and Defense Policy*, Strategic Studies Institute, US Army War College, September 2008, pp. 35-73.
- 27 הרעיון לפסקה זו נלקח מתוך דברים שנשא אלוף (מיל') גיורא איילנד בכינוס אשר נערך במכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, ב-27.1.2009 לסיכום המבצע בעזה.